

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 12/4 2023 s. 1572-1591, TÜRKİYE

TOFA TÜRKÇESİNDEKİ RUSÇADAN ALINMA SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

Ahmet DEMİRTAŞ *

Osman KILIÇ **

Geliş Tarihi: 17 Mayıs 2023

Kabul Tarihi: 18 Temmuz 2023

Öz

Rusya Federasyonu'nun İrkutsk bölgesinde yaşayan Tofa Türklerinin konuşma dili olan Tofa Türkçesi, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan dillerden biridir. Tofa Türkçesi, söz varlığı içerisinde Rusçadan geçen birçok ögeyi barındırmaktadır. Bunların kayıt altına alınması dil tarihi açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada; Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı tespit edilerek bunlar hem transkripsiyonlu biçimleriyle hem de sözlükteki özgün biçimleriyle çeşitli başlıklar altında tematik olarak sınıflandırılmıştır.

Veri tabanı olarak kabul edilen V. İ. Rassadin tarafından hazırlanan "Tofalarsko-Russkiy Slovar 2016 (Tofaca-Rusça Sözlük 2016)" adlı sözlükte yer alan Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı öğelerinin tematik sınıflandırılması sonucunda ortaya çıkan söz varlığı öğeleri şu şekildedir: Veri tabanının tümünün taranmasından hareketle Tofa Türkçesinde 285'i ad, 47 tanesi Rusça sözcüklerden türetilen fiil, 2 tanesi yardımcı fiille kurulan birleşik fiil olmak üzere 334 tane Rusçadan alınma söz varlığı ögesi tespit edilmiştir. Rusçadan alınma 334 sözcükten 47'si fiil, 18'i ad olmak üzere 65 sözcük yapım ekleriyle türetilmiştir. Bu da Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerin %19.46'sının yapım ekleriyle türetildiğini göstermektedir. Söz varlığı öğeleri içinde en fazla 69 adet ile araç-gereç ve eşya adlarıyla ilgili söz varlığı, daha sonra 34 adet ile yiyecek ve içeceklerle ilgili söz varlığı ve yine 33 adet ile yönetim ve toplumla ilgili söz varlığı öğelerinin yer aldığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Tofa Türkçesi, Rusçadan alınma söz varlığı, söz varlığı, dil bilgisi.

* Prof. Dr.; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, ahmet_demirta@yahoo.com.

** Doktora Öğrencisi; Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü kilicosmantr@gmail.com.

ON THE VOCABULARY TAKEN FROM THE RUSSIAN IN TOFA TURKISH

Abstract

Tofa Turkish, the spoken language of the Tofa Turks living in the Irkutsk region of the Russian Federation, is one of the languages that is in danger of extinction. Tofa Turkish contains many elements from Russian in its vocabulary. Recording them is of great importance in terms of language history.

In this study; vocabulary taken from Russian in Tofa Turkish has been determined, and these have been classified thematically under various headings, both in their transcribed form and in their original form in the dictionary.

The vocabulary items that emerged as a result of the thematic classification of the vocabulary elements taken from the Russian in Tofa Turkish in the dictionary named "Tofalarsko-Russkiy Slovar 2016 (Tofaca-Russian Dictionary 2016)" prepared by Rassadin, which is accepted as a database, are as follows: Based on the scanning of the entire database, 334 Russian vocabulary items have been identified, 285 of which are nouns, 47 verbs derived from Russian words, and 2 compound verbs formed with auxiliary verbs in Tofa Turkish. Of the 334 words taken from the Russian language, 65 words, 47 of them verbs and 18 of them nouns, are derived with suffixes. This shows that 19.46% of the words taken from Russian in Tofa Turkish are derived with constructional suffixes. Among the vocabulary items, it was seen that there were at most 69 vocabulary items related to the names of tools and goods, then 34 vocabulary items related to food and beverage, and again 33 items related to management and society.

Keywords: Tofa Turkish, vocabulary taken from Russian, vocabulary, grammar.

Giriş

Konuşur sayısı gittikçe azalan bazı Türk topluluklarının dilleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Böyle dillerin konuşurları kayboldukça ve yeni nesil tarafından da tercih edilmedikçe, belki de böyle diller ilerleyen zamanlarda tamamen ortadan kalkacaktır.

Baskın dilin ana dili karşısındaki güçlü konumunun sağladığı avantajlarla baskın yeni dilin kullanım alanı genişlerken, baskın dilin karşısında güçsüz ve zayıf kalan ana dilin kullanım alanı daralmakta ve iki dillilik baskın dil lehine yerini tek dilliliğe bırakmaktadır. Dil değişimi hızlı bir şekilde, bir veya iki nesilde tamamlanabildiği gibi uzun bir dönemde birkaç nesil boyu aşamalı olarak da gerçekleşebilmektedir. Etnik kimlik ve kültürün ifadesi ve korunmasındaki en önemli araçlardan biri sayılan dilin yok olması, çoğu zaman etnik kimliğin de yok olması anlamına gelmektedir (Koca Sarı, 2016, s. 207-208).

Yok olma tehlikesindeki dillerden biri de Tofa Türklerinin konuşma dili olan Tofa Türkçesidir. İkinci dil olarak Rusça kullanan Tofa Türklerinin dilleri UNESCO tarafından kırmızı kategorideki tehlikedeki diller listesine dâhil edilmişti¹.

Bir lehçenin kullanım alanının daralması ve giderek kaybolması başlı başına önemli bir olaydır. Lehçenin kaybolması aynı zamanda bir etnik unsurun ve kültürün kaybolması demektir.

¹ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000187026> <https://www.endangeredlanguages.com/lang/2365>

Bu da kültürel zenginliğin yitirilmesi ve kültürel çoraklaşmanın yaygınlaşması anlamına geliyor (Boz ve Aktaş, 2016, s. 155).

Dillerin söz varlığı denince akla bir dildeki kelimelerin tamamı gelir. Sözcük hazinesi, kelime hazinesi, söz dağarcığı, vokabüler gibi değişik terimlerle de karşımıza çıkan söz varlığı geniş kapsamlı düşünülünce deyimler, terimler, atasözleri gibi alanları da kapsar (Şahin, 2006, s. 123).

Milletlerin köklülüğünün ve gelişmişliğinin göstergesi olan yazı, o milletlerin kültürünün kayıt altına alınmasını sağlayarak o dili daha gelişmiş seviyelere taşıyabilen, insanoğlunun en büyük icatlarından biridir (Alyılmaz, 2018, s. 1430). Böyle bir dil ve böyle bir dile ait söz varlığı, bütün kültürü yansıtabilir. Maddi ve manevi bütün bir kültürü yansıtan Tofa Türkçesi söz varlığı öğeleri, aynı zamanda Tofa Türklerinin kavramlar dünyasını da yansıtmaktadır.

Temel söz varlığı bir dildeki insanla alakalı olan ve insanın maddi ve manevi dil dünyasını oluşturan kavramlar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu kavramın içine sayılar, akrabalık adları, renk adları, temel eylemler ve manevi kültürün içerisinde olan gelenek ve görenekle ilgili sözcükler girmektedir (Karaca, 2012, s. 2062).

İnsanların hayatında çok önemli olan bilgi ve kavramların adlarının, dolayısıyla kullanılış sıklığı yüksek olan kelimelerin özenti alıntısı olmaları durumunda ise, yabancı bir dilden alınmalarına rağmen, bu tür özenti alıntıları, tıpkı bir dili olgunlaştırıp geliştiren iç alıntılar gibi, anlam alanlarının daha küçük parçalara ayrılmasına kaynak ve bu yolla bilgi alıntısı hâline gelerek yeni bilgilere ad olabilmekte, alındıkları dilin söz ve anlam dünyasının birer üyesi hâline gelebilmektedirler (Karaağaç, 1997, s. 500).

Toplumların yaşam biçimleri ve çevreleri dillerini doğrudan etkilemektedir (Aksan, 2004, s. 9). Tofa Türkçesi söz varlığı, Tofa Türkçesi konuşurlarının dış dünyayı nasıl algıladıklarını gösteren, sahip oldukları maddi ve manevi kültüre bağlı olarak onların bütün bir dünya görüşünü yansıtan özellikler taşımaktadır. Bu söz varlığının bir kısmı Rusçadan Tofa Türkçesine geçmiştir. İnsanlar ve toplumlar arasındaki iletişim ve etkileşime bağlı olarak söz varlığı öğeleri çeşitli sebeplerle bir kültürden başka bir kültüre ve bir dilden başka bir dile geçebilmektedir. Bu söz varlığı öğeleri bazen olduğu gibi bazen de ses, biçim veya anlam değişikliği geçirerek başka bir dilin ve kültürün bir ögesi hâline gelebilmektedir. Bütün dillerde az ya da çok bunun örnekleri görülebilmektedir.

Genel olarak Tofa Türkleriyle Rusların ilişkileri 17. yüzyılda başlamıştır. Ud Irmağı Bölgesi'nde yaşayan Tofa Türklerinin ataları ve Nijneudinsk Buryatları, 1648 yılında Ud kasabasının (günümüzde Nijneudinsky) kurulmasıyla Rus çarlığına tabi olup kürk vergisine bağlanmışlardır. Daha sonraları bölgeye Rus nüfusun yerleştirilmesiyle kültürel ve ticari ilişkiler olmuştur. 1920 yılında İrkutsk Bölgesi Sovyet yönetimine geçmiş, 1929 yılından itibaren Alıgcer ve Yukarı Gutara gibi köyler kurularak Tofa Türkleri yerleşik yaşama geçirilmiştir. Bu dönemden itibaren Rus-Tofa kültürel etkileşimi daha da artmış ve sosyalist kültürel etkiyle ilişkiler gelişmeye devam etmiştir (Rassadin, 1971, s. 120).

Türklerle Rusların ilişkileri ticaretle başlamış, savaşların sonuçlarıyla etkileşim artmıştır. Günümüzde Rusçada birçok Türk dili kaynaklı sözcüğün oluşu bu duruma bağlanabilir. 1552 yılında Kazan Hanlığının Ruslar tarafından işgalinin ardından Sibiryaya ve

Türkistan da Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Çarlık rejiminde Rusçanın etkisinin artması ve özellikle Sovyet rejiminde Rusçanın her alanda etkili olması Türk lehçelerindeki Rusça söz varlığı öğelerini arttırmıştır. Bu süreçte yalnız Rusça sözcükler değil Batı dillerinden Rusçaya geçen sözcükler de Rusça aracılığıyla Rus yönetimi altındaki Türk topluluklarının dillerine Rusça söyleyiş özellikleriyle geçmiştir.

Tofa Türkleri, 45-53 kuzey enlemlerinde ve 98 doğu boylamında Rusya Federasyonu'nun İrkutsk oblastında (bölgesinde) Nijneudinsk rayonuna (ilçesine) bağlı Alıgcer, Nerha (Tof. Nirsa) ve Yukarı Gutara köylerinde toplu olarak yaşamaktadırlar. Tofaların anılan köylerin dışında Nijneudinsk rayonu ile Şumskiy (Uda II) ve Voznosenskiy köylerinde de dağınık olarak yaşadıkları tespit edilmiştir. Bölge, Doğu Sayan Dağları ile çevrilidir. En yüksek zirve olarak Podnebesniy (2938 m) ve Triangulyator (2881 m) tepeleri anılabilir (İlgin, 2015, s. 19).

Tofa Türkçesi konuşurlarının sayısının zaman içerisinde azalması Tofa Türkçesi ile ilgili bilgilerin kayıt altına alınmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü konuşurlarını kaybetmiş bir dil yok olmaya mahkûmdur.

Rusya Federasyonu'nda 2002 yılında yapılan nüfus sayımına göre Rusya'daki Tofa Türklerinin nüfusu 837, 2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre 762 iken, 2021 yılındaki nüfus sayımına göre Tofa Türklerinin nüfusu 719'a düşmüştür. 2021 verilerine göre Tofa Türklerinin büyük çoğunluğu İrkutsk bölgesinde (659 kişi; 91,7 %) yaşamakla beraber Tofa Türkleri, Tomsk (21 kişi; 2,9 %) ve Krasnoyarsk (15 kişi; 2,1 %) bölgelerinde de yaşamaktadırlar².

Tofa Türkleri ile ilgili ilk bilgiler 18. asrın sonlarına kadar uzanır. Bir doğa bilimci olan Peter S. Pallas, Tofa Türklerini 1788'de yazdığı *Puteşestvie po različnim mestam Rossiyskogo gosudarstva* adlı eseriyle "Karagas Tatarları" olarak bilimsel literatüre kazandırmıştır. Daha sonraki çalışmalar M. A. Castren, V. Radloff, N. F. Katanov, B. Petri, N. Drenkova ve V. İ. Rassadin gibi önemli araştırmacıların kaleminden çıkmıştır. Bu isimler arasında Tofa Türkçesini dilbilimdeki çağdaş gelişmelere göre inceleyen Rassadin'in ayrı bir yeri olduğunu belirtmek gerekir (İlgin, 2012, s. 104).

Rassadin, Tofa Türklerinin oluşumunda üç boyun etkin olduğunu belirtir. İlki Kuzeybatı Gutara'da bulunan Ha:ş ve Sarı-ha:ş boyları iken diğer boy adının Kara-ha:ş olduğunu ifade eder. 19. yüzyılda Castren ve Radloff'un Tofaları Karagas diye adlandırmasının nedeninin de Kara-ha:ş (Karagas) boyundan dolayı olabileceği görüşünü dile getirdikten sonra ha:ş etnonim adının bir Hakas boyu olan "Haaş-Haas" adıyla bağlantılı olabileceğini, Castren'in de bu görüşte olduğunu belirtir (Rassadin, 2013, s. 19).

Tofa Türkçesi, birçok Türk lehçesinde farklı seslere dönüşen Eski Türkçedeki sözcük içindeki d sesinin korunması başta olmak üzere ses, biçim ve söz varlığı özellikleriyle Eski Türkçenin birçok özelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Bu bakımdan Tofa Türkçesi, Tuva Türkçesiyle yakınlık göstermektedir.

Türk lehçelerinin sınıflandırmasında Tofa Türkçesi; yön olarak Kuzeydoğu grubu, Türk boy adlarına göre Uygur-Tukyu grubu ve ses özelliklerine göre adak/d grubu içerisinde değerlendirilmektedir. Bu konuda en geniş ve en yeni çalışmaların sahibi olan İlgin ise Tofa

² https://ru.wikipedia.org/wiki/Расселение_народов_России_по_субъектам_РФ

Türkçesinin Güney Sibirya'daki Türk lehçeleriyle Saha Türkçesi arasında bir geçiş halkası olduğu görüşünü dile getirir ve Sibirya grubu Türk lehçelerini Saha grubu, Tuva grubu ve Hakas grubu olmak üzere üç başlığa ayırarak Tofa Türkçesini Tuva grubu içinde değerlendirir (İlgin, 2015, s. 29)³.

Tofalar ve Tofa Türkçesiyle ilgili yayınlar az olduğundan ve Tofaların olgunlaşmış bir yazı kültürü oluşmadığından Tofa Türkçesinin söz varlığıyla ilgili kaynak sayısı azdır. Tofa Türkçesinin söz varlığıyla ilgili şu ana kadarki en kapsamlı çalışma olan, uzun yıllar Tofa Türkçesi üzerine birçok çalışma yapan V. İ. Rassadin tarafından hazırlanan “Tofalarsko-Russkiy Slovar 2016 (*Tofaca-Rusça Sözlük 2016*)” adlı sözlük, bu çalışmada veri tabanı olarak esas alınmıştır. Vefat etmeden kısa bir süre önce çalışmasını yayımlayan V. İ. Rassadin, hazırladığı sözlükte 16.000'den fazla sözcüğün yer aldığını belirtmektedir. Bu çalışmada, Rusça sözcüklerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları için G. Kemaletdinova'nın hazırladığı *Rusça Büyük Sözlük* (2008)'ten yararlanılmıştır.

Bu çalışmada; veri tabanından hareketle Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı öğeleri tespit edilmiş, tespit edilen bu söz varlığı çeşitli başlıklarda tematik sınıflara ayrılmıştır. Çalışmada yalnızca Rusçadan alınma sözcüklere değil bu sözcüklerden türetilen söz varlığı öğelerine de yer verilmiştir. Çalışmada alıntı terimi yerine alınma teriminin kullanılmasının nedeni, Batı dilleri başta olmak üzere diğer dillerden Rusçaya geçen sözcüklerin Tofa Türkçesine Rusçanın söyleyiş özellikleriyle geçmesidir.

Bu çalışmada; sözcüklerin kökeniyle ilgili, Günay Karaağaç'ın “*Türkçe Verintiler Sözlüğü*” (2021) adlı eserinden ve M. Vasmer'in “*Rus Dilinin Etimoloji Sözlüğü*” (1986) ile A.K. Şaponikov'un “*Çağdaş Rus Dilinin Etimoloji Sözlüğü*” (2010) adlı çalışmalarından yararlanılmıştır.

Yapılan çalışmada Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı hem transkripsiyonlu biçimiyle hem de sözlükteki özgün biçimleriyle verilmiştir. Tofa Türkçesinin ölçünlü bir yazı dili olamayışından dolayı veri tabanındaki sözlükte bazı sözcükler alofon değeri taşıyan seslerle çok biçimli olarak verilmiştir. Bu sözcükler, ayrı madde başları olarak değil birlikte ele alınmıştır. Aynı anlamda olup belirgin farklılık göstermeyen bazı sözcükler de aynı madde başı içinde verilmiştir. Seslerin ve harflerin gösteriminde ise A. İlgin'in (2015) çalışması örnek alınmıştır. Tofa Türkçesinde, Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı olan sesler şu şekilde gösterilmiştir⁴:

- aa, ee şeklinde yazılan uzun ünlülerin yanına : işareti getirilmiştir: a: (aa), e: (ee) vb.
- Tofa alfabesinde ъ işareti ile gösterilen gırtlaksız ünlüler ' işaretiyle gösterilmiştir: a', e', ı' vb.
- Tofa alfabesinde i şeklinde gösterilen normalden daha kısa telaffuz edilen i sesi i ile gösterilmiştir.
- Tofa alfabesinde ə şeklinde gösterilen açık e sesi, ä ile gösterilmiştir.
- Çeviri yazıda Kiril alfabesinde olmayan Tofa Türkçesindeki ünsüzler, aşağıdaki işaret alfabesi sistemi ile belirtilmiştir: ɸ = c, ɸ (nazal n) = ɸ, ɸ (kalın k) = q, ɸ (kalın g) = ğ, h (nefesli palatal h) = ħ

³ Tofa Türkçesinin Türk lehçelerindeki yeri ile ilgili başlıca görüşler için bakınız: İlgin, 2015, s. 21-29.

⁴ Tofa Türkçesindeki seslerin ayrıntılı karşılıkları için bk. (İlgin, 2015, s. 29).

1. Tofa Türkçesindeki Rusçadan Alınma Söz Varlığı

Tofa Türkçesindeki Rusça sözcükler, daha önce Rassadin (1971, s. 120-125) tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmada Rassadin; Tofa Türkçesindeki Rusça sözcükleri çeşitli başlıklarda sınıflandırmış, bu sözcüklerin bazı ses ve biçim özelliklerine yer vermiştir. Rassadin'in bu çalışmada, Tofa Türkçesindeki 130 Rusça sözcük tespit edilmiştir. Rassadin bu çalışmada; Rusça sözcüklerden yapım ekiyle türetilmiş fiillere bir, yardımcı fiil olarak birleşik fiil olan sözcüklere ise iki örnek vermiştir. Rassadin; 1971 yılında yazdığı bu eserden sonra Tofa Türkçesine yönelik çalışmalarını devam ettirmiş, uzun yıllar (Eserinin ön sözünde 1963'ten 2013'e kadar topladığı dil malzemelerinden hareketle sözlüğü oluşturduğunu ifade etmektedir.) Tofa Türkçesi üzerine yaptığı çalışmaların sonucunda oluşturduğu ve bu çalışmada da veri tabanı olarak belirlenen *Tofaca-Rusça Sözlük* (2016) adlı eseri meydana getirmiştir. Bu sözlükte yapılan tarama sonucunda Tofa Türkçesindeki Rusça sözcüklerin, Rassadin'in (1971) çalışmada yer verdiği sözcüklerden daha çok olduğu görülmüş; Tofa Türkçesinin Rusça sözcüklerden yapım ekleriyle yeni sözcükler türettiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada, Rassadin'in (1971) çalışmada yer almayan Rusça sözcüklere de yer verilmiş ve Rusça sözcüklerden türetilen yeni sözcükler de ele alınmıştır.

Tofa Türkçesiyle Rusların ilişkileri 17. yüzyılda başlasa da o dönemlere ait Tofa Türkçesine ait yazılı kaynaklar bulunmadığından, hangi sözcüklerin hangi dönemde Tofa Türkçesi söz varlığına girdiğini belirlemek güçtür. 1930'lu yıllardan itibaren Tofa Türkçesinin yerleşik yaşama geçirilmesi ve bu dönemden itibaren Rus-Sovyet eğitim sistemine tabi olmalarıyla Rusça sözcüklerin Tofa Türkçesindeki sayısının arttığı söylenebilir. Rusçadan alınma söz varlığına bakıldığında daha çok eşya ve araç-gereç adlarının, yönetim ve toplumla ilgili adların diğer söz varlığı ögelerine göre sayıca daha fazla olduğu görülmektedir.

1.1. Araç-Gereç ve Eşya Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

arığan арыған (Gutara ağzında) // Rus. аркан kement

ba:nħa баанħа // Rus. банка kavanoz

ba:pka баапħа // Rus. **бабка** для отбивания кос örs

baydru: байдруу (Gutara ağzında bidro: бидроо) // Rus. ведро kova

bi:le, биилэ, vi:le виилэ // Rus. ви́лы, ви́лка yaba, çatal

bidro: бидроо, bidru: бидруу, baydru: байдруу, karapaş bidru:/bidro: карапаш бидруу/бидроо // Rus. ведро, sac, teneke kova

bizme:n бизьмеэн, vizme:n визьмеэн // Rus. безмен (прибор для измерения веса); askılı el tartısı (Tatar Türkçesinde ve Anadolu ağzlarında batman biçimindedir.⁵)

bo:ci боочи // Rus. вожжи dizgin, gem

borçinaк // Rus. пружина уау (mekanik)

brezeent брезеэнт // Rus. брезент, брезентовый branda, çadır bezi

bruso:k брусоок // Rus. брусок bileme taşı, mala

⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bk. Karaağaç, G. (2021). Türkçe Verintiler Sözlüğü. Ankara: TDK. (Batman maddesi: s. 89)

- bütü:nhe бүтүүнһэ // Rus. бутылка şişe
- çerni:le черниилэ // Rus. чернила mürekker
- çisponk чиспонк // Rus. звукоподражание отрывистому мелодичному звуку,
звонку zil
- dekalò:n декалоон, sekalò:n чекалоон // Rus. одеколон kolonya
- gra:bla граабла, gra:bli граабли, kra:bli краабли // Rus. грабли tırmık
- gu:cı гуучы // Rus. **гужи** (часть конской упряжи) at koşum takımının bir parçası
- halyango:r халыngoор // Rus. коленкор (разновидность текстиля) patiska, pamuk
bezi
- haranda:ş харандааш, qaranda:ş қарандааш // Rus. карандаш kurşun kalem
- holso: hольсоо // Rus. колесо tekerlek
- hori:tta хориитта // Rus. корыто oluk, yalak
- işpi:şke испишкэ, спиичкэ // Rus. спичка; спички kibrit
- körşe:k көршөөк // Rus. горшок çömlek
- kri:nke криинкэ // Rus. кринка toprak kap, küp
- kru:şka круушка, krü:şke крүүшкэ, күgü:şke күрүүшкэ // Rus. кружка: maşgара
- krü:şeçik крүүшкэчик // Rus. кружечка, кружка maşgара
- kükşi:n күкшиин // Rus. кувшин güğüm
- la:mра лаампа, la:mрig лаампыр // Rus. лампа lamba
- le:nte лэнтэ // Rus. **лента**, ленточка kurdele
- lito:pka литоопка // Rus. литовка tıgran
- mi:le миилэ // Rus. мыло; sabun
- mişe:k, mişä:k мишээк, мишээк // Rus. мешок torba, çuval
- mişe:kçik мишээкчик // Rus. небольшой полотняный **мешочек**: orta boy torba
- na:rı наары // Rus. нары tahta yataklık
- ni:tke нииткэ // Rus. нитки iplik
- rapiro:s папироос // Rus. папиросы (Rus tipi) sigaralar
- plita:lğ: plita:lğ so:l плитаалыг: плитаалыг соол // Rus. печь-плита fırınlı soba
- pro:voloka прооволока // Rus. проволока tel
- qali:k қалиик // Rus. веник-голик çalı süpürgesi
- qoro:pha короопһа // Rus. **коробка**, коробок kutu
- ra:ma раама // Rus. Рама çerçeve
- radio радио // Rus. 1) радио; 2) радиограмма 1) radyo 2) radyogram

- radiogra:m радиограам // Rus. радиограмма radyogram
- ru:çka руучка // Rus. ручка silinmez kalem
- samak самак, samuk самук, zamak замак Rus. 1) дверной **замок**: 2) замок ружья, затвор; 1) kapı kilidi 2) silah mekanizması
- samba:r самбаар // Rus. самовар semaver
- samba:rlıǵ самбаарлыǵ // Rus. имеющий самовар semaveri olan, semaver sahibi
- sara:rnik сапаарник // Rus. **заварник**, чайник для заварки çay demliǵi, çaydanlık
- save:rha савеэрһа // Rus. отвёртка (инструмент) tornavida
- si:te сиитэ // Rus. сито elek, kalbur
- si:tse сиитсэ // Rus. ситец // ситцевый basma kumaş
- sidyo:lka сидёолка // Rus. **седёлка** (часть конской упряжи) at koşum takımının parçası
- skame:ука скамеэйка // Rus. скамья, **скамейка** (parklardaki) bank
- skovo:r, osko:vor сковоор, оскоовор // Rus. сковорода tava
- staka:n стакаан // Rus. стакан bardak
- sto:l, nosto:l stool, ностool // Rus. стол masa
- stolo:vay столоовай // Rus. **столовая** (о посуде) yemek takımı
- stü:l стүүл // Rus. стул sandalye
- şka:p, ışka:p шкаап, ышкаап // Rus. шкаф dolap
- şurup шуруп // Rus. шуруп vida
- talo:n талоон // Rus. талон (на продукты) kupon
- tetra:tka тетраатка // Rus. тетрадь defter
- topure:tqa топуретқа // Rus. табуретка tabure, iskemle
- türbü: түрбүү // Rus. труба boru
- trü:pke трүүпкэ // Rus. курительная **трубка** pipe
- ürü:çke үрүүчкэ // Rus. ручка (для письма) silinmez kalem
- ürü:mhe үрүүмһэ // Rus. рюмка kadeh
- ve:nik веэник, mi:nik мииник, me:nik меэник // Rus. веник süpürge
- veyo:pka верёопка, bıyорка бірёопка // Rus. конопляная **верёвка** kendirden yapılma ip

1.2. Ulaşım ve İletişim Araçlarıyla İlgili Söz Varlığı

çerapla:n чераплаан (Ustara ağzında) // аэроплан uçak

elektri:çestvo электриичество // Rus. электричество elektrik

maşi:n машинн, maşi:na машина // Rus. 1) автомашина, машина otomobil 2) механизм mekanizma

moto:r мотоор // Rus. мотор motor

moto:rluğ мотоорлуғ // Rus. моторный, имеющий мотор motorlu

motosiikle мотосііклэ // Rus. мотоцикл motorsiklet

obo:s обоос // Rus. обоз at arabası katarı, kervan

oglo:bli оглообли // Rus. оглобли at arabasının ata bağlanmasını sağlayan direk

paroho:t парохоот // Rus. пароход vapur, dumanlı gemi

po:yest поийест // Rus. поезд tren

qora:bl қораабль // Rus. корабль gemi

rezi:ne резиинэ // Rus. резина lastik

samolyo:t самолёот // Rus. самолёт uçak

telefo:n телефоон // Rus. телефон telefon

telegra:m, tiligra:m телеграам, тилиграам // Rus. телеграмма: telgraf

tıra:ktır тыраактыр // Rus. трактор traktör

vağo:n вағоон // Rus. вагон vagon

vertolyo:t вертолёот // Rus. вертолёт helikopter

1.3. Sanat ve Kültürle İlgili Söz Varlığı

balala:yha балалаайһа, balla:yha баллаайһа, mandu:gha мандуурһа // Rus. балалайка
Ruslara özgü bir tür telli çalgı

eksku:rsi эскуурси // Rus. экскурсия gezinti

gaze:t газетт qaze:t қазетт // Rus. газета gazete

glasny гласный // Rus. гласный (звук) ünlü (ses)

gra:miti граамыты, qıra:miti қыраамыты // Rus. грамота okuma yazma, okuryazarlık

gra:motny граамотный // Rus. грамотный okuryazar

gradus градус // Rus. градус derece

ha:rttı хаартты // Rus. 1) географическая карта coğrafi harita 2) игральные карты
oyun kartları

harti:na хартиина // Rus. 1) картина resim 2) кино, кинокартина, кинофильм
sinema;

tiriğ harti:na тириғ хартиина (**картина sözcüğünden**) // Rus. кинофильм sinema
filmi

here:se һерээсэ // Rus. 1) крест haç, istavroz 2) крести kağıt oyununda sinek

hıne:k һінеэк // Rus. книга, книжка kitap

horo:li horoоли // Rus. король (фигура в карточной игре); kral (kağıt oyununda)

hö:zir hөөзір // Rus. козырь (в карточной игре) koz (kağıt oyununda)

kino: киноо // Rus. кино sinema

mya:çik мячик // Rus. мяч, **мячик** top, futbol topu

pe:şke пезшкэ // Rus. 1) шахматы satranç; 2) пешка (фигура в шахматах) piyon (satrançtaki bir taş)

pismo письмо, pismo: письмоо // Rus. письмо mektup, yazi

qara-pe:şke кара-пезшкэ // Rus. шашки dama taşı, dama oyunu

1.4. Giyim ve Kuşamla İlgili Söz Varlığı

bati:nha батинһа // Rus. ботинок, ботинки potin, bot

da'ha даһа // Rus. доха gosuk, kürk

holso: хольсоо // Rus. 1) кольцо: 2) пряжка ремня или подпруги 1) yüzük 2) kemer tokası

ma:rlı маарли // Rus. марля tülbent

narya:t нарыат // Rus. наряд giysi, kıyafet

palto: пальтоо // Rus. пальто palto, manto

pıla:t пылаат // Rus. головной **платок** başörtüsü, şal

pıla:ttıǵ пылааттыǵ // Rus. с платком на голове, имеющая платок; başörtülü, şallı

qarma:n кармаан // Rus. карман ser

qartu:s қартуус, hartu:s хартуус // Rus. картуз şarka, kasket

qu'ra:уһа қуьпаайһа, қуьфаайа, пуьпаайа // Rus. фуфайка kapiton ceket, gosuk

şlya:pka шляпка // Rus. шляпа şarka

yü:pke йүүпкэ // Rus. юбка etek

1.5. Bitki Adları ve Doğal Varlıklarla İlgili Söz Varlığı

çe'pke чьпке // Rus. гриб; **губка** mantar bitkisi

gli:ne глиинэ // Rus. глина kil

koruo:n копыоон (копёон гутар.) // Rus. копна сена ot уїǵını

na'hati:g наһатырь // Rus. нашатырь amonyak

samısa:t самысаат // Rus. табак, самосад: bir tür tütün

saro:t сароот // Rus. зарот dokurcun, ot уїǵını

slyüde слюүдэ // Rus. слюда mika minerali

valyo:k валёок // Rus. валёк çam kozalaǵı

yo:lka йоолка // Rus. новогодняя ёлка yılbaşı ağacı

ya:ma йаама // Rus. ловчая яма, яма av çukuru, çukur

1.6. Hayvan Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

hlapu: hлапуу, hlo:pu hлоопу // Rus. клоп tahtakurusu

hö:şke һөөшкэ, ke:şke кеешкэ // Rus. кошка kedi

mırne:şka мырнеэшка // Rus. мышь, мышка; fare

myo:tta:r ага **мёотгаар** ары // Rus. домашняя пчела bal arısı (Rus. мёд: bal)

sta:t стаат // Rus. стадо sürü (geyik vb.)

şoşqa шошқа // Rus. **чушка**, домашняя свинья domuz yavrusu, evcil domuz

1.7. Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Söz Varlığı

bermişe:l бермишээль, vermişe:l вермишээль // Rus. вермишель tel şehriye

çi'riğ чийпир // Rus. чифир demli çay

ha:şa хааша // Rus. каша lapa, bulamaç

hlä:me һлээмэ // Rus. печёный хлеб fırın ekmeği

horto:qa hortооқа, horto:rqa hortоопқа // Rus. картошка patates

hrüpä: һрүпээ // Rus. крупа; hububat (ağ hrüpe: ақ һрүпээ / Rus. рис pirinç; qara hrüpe: кара һрүпээ // Rus. гречневая **крупа**, гречка karabuğday)

kamre:tka қампээтка // Rus. конфета şeker, şekerleme

limo:n лимоон // Rus. лимон limon

ma'ho:rka маъһоорқа // Rus. махорка bir tür tütün, bitki

mali:na малина // Rus. малина ahududu

mıra: мыраа // Rus. брага bir tür ev yarımı bira

mo'rho:vka моърһоовқа, mo'rho:rka моърһоопқа, mo'rho:tqa моърһоотқа, mo'rho:q моърһооқ // Rus. морковь havuç

myo:t мёот // Rus. мёд, bal

myo:tsiğ мёотсығ // Rus. 1) пахнущий мёдом bal kokan; 2) похожий на мёд bala benzeyen

myo:ttiğ мёоттығ // Rus. 1) имеющий мёд balı olan 2) медовый ballı

ogoro:t огороот // Rus. огород bostan, sebze bahçesi

ovu:t овёот // Rus. овёс // овсяный yulaf

qaru:s қапуус // Rus. капуста lahana

qarmaqo:n қармақоон, harmaqo:n хармақоон, maqaro:n мақароон // Rus. макаронны makarna

qarto:vay қартоовай, qarto:ğa қартооға (Gutara ağzında karto:ğa қартооға) // Rus. картофель, картошка patates

qo:pe қоопе, qo:fe қоофе // Rus. кофе, кофейный kahve
 qo'nfе:tka қоьнфезтка // Rus. конфета şekerleme
 qusu:q қусуук // Rus. кусок lokma, parça
 re:pke рэпкэ // Rus. репа şalgam, turp
 sa:qır саақыр // Rus. сахар şeker
 samogo:n самогоон // Rus. самогон evde уарılan kaçak vodka
 spi:r, іspi:r спиир, испиир // Rus. спирт іspirto, alkol
 stü:çün стүүчүн // Rus. студень pelte, jöle (etin pişmesiyle oluşан)
 su:şqa суушка // Rus. сушки gevrek simit, bir tür küçük kraker
 suğari суғари // Rus. сухарь peksimet
 şeni:se шениисэ // Rus. пшеница buğday
 şey шэй // Rus. чай (напиток) çay (içecek)
 tovorog:q товороок // Rus. творог lor peyniri, süzme peynir
 ya:bloğa йааблога, ya:blka йаабылка // Rus. яблоко elma

1.8. Yönetim ve Toplumla İlgili Söz Varlığı

briga:da бригада // Rus. бригада: ekip, takım
 fla:k флаак // Rus. флаг bayrak
 komsomolşi комсомолші // Rus. комсомолец komsomol SSCB komünist partisi
 gençlik kolu üyesi
 külü:p күлүүп, klü:p клүүп // Rus. клуб kulüp
 külü:ptüğ күлүүптүғ // Rus. имеющий клуб, с клубом kulüplü, kulübü olan
 oblast область // Rus. область bölge, alan
 oktyabryatalar октябрыталар // Rus. октябрыта SSCB döneminde 7-9 yaş arası okullu
 çocuklar için kullanılan bir terim
 oktyabryonok октябрёнок // Rus. октябрёнок ekim ayıyla ilgili, 2) SSCB Dönemi'nde
 7-9 yaş arası okullu çocuklar için kullanılan bir terim
 Oristar Орыстап, Orustar Орустап, Orostar Оростап // Rus. по-русски Rusça
 Oros Орос, Orus Орус, Oris Орыс // Rus. Русский, Россиянин; Россия, Русь;
 Русский, Российский; Rus, Rusya
 orussığ оруссығ, orıssığ орыссығ // Rus. обрусевший, похожий на русского Rus'a
 benzeyen, Ruslaşmış
 pa:rti паарти // Rus. партия parti
 partizan партизан // Rus. партизан çeteci, partizan
 peçat печат // Rus. печать mühür, damga

peçattıǵ печаттыǵ // Rus. отпечатавшийся mühürlü, mühürlenmiş
 pioner пионер // Rus. пионер öncü, örgütte öncü olan
 pla:n плаан // Rus. план plan
 po:şta пошта // Rus. почта posta
 poli:tika полиитика // Rus. политика politika
 pra:vo прааво // Rus. право: права hak, hukuk; ehliyet
 pra:voluǵ прааволуǵ // Rus. имеющий право, имеющий права haklılık; hakkı, ehliyeti olan

pre:mi преэми // Rus. премия ödül, prim
 rayo:n райоон // Rus. район bölge, semt
 respu:blik республик // Rus. республика cumhuriyet
 respu:bliktiǵ республиктыǵ республиканский cumhuriyet (sıfat görevinde)
 safho:s сафхоос // Rus. завхоз, заведующий хозяйством tedarik müdürü
 save:tska савецка // Rus. советский Sovyet
 sıǵa:n сығаан // Rus. цыган // цыганский çingene
 sove:tska советска // Rus. советский; Sovyet
 sove:tin советтын // Rus. советские Sovyet
 sü:t сүүт // Rus. суд mahkeme
 ti:p тиип // Rus. тиф tifo
 türme түрме // Rus. тюрьма cezaevi

1.9. Ekonomi ve Ölçüyle İlgili Söz Varlığı

bosmu:qa босмуука // Rus. осьмушка, осьмуха sekizde bir
 byo:rsa бёорса, bö:rüze бөөрүзе // Rus. верста: verst, ölçü birimi
 ça:s чаас // Rus. часы, час saat
 ekspedi:sî экспедиисî // Rus. экспедиция sefer, iş seyahati
 kilo:metir килоометыр // Rus. километр kilometre
 minu:t минут // Rus. минута dakika
 pa:r паар, ba:r баар // Rus. пара çift
 posmu:ka посмуука // Rus. осьмуха (восьмая часть) sekizde biri (bir bölümü)
 pri:ske приискэ // Rus. прииск (золотой) maden, maden ocağı (altın)
 pü:t пүүт // Rus. пуд // пудовый pud, eski bir Rus ağırlık birimi
 sacim сачим // Rus. сажень sajen 2.13 metre uzunluğunda bir Rus ölçü birimi
 saem, sa:em саэм, сааэм // Rus. займ borç

señ сәң // Rus. цена değer, fiyat; сән чокка: бесплатно ücretsiz, bedava

tіisiççi, tіisişki tіisiçchi, tіisişki // Rus. тысячный bininci

tonna тонна // Rus. тонна ton

virşo:k virşook // Rus. вершок 4.4 cm'lik ölçü birimi

1.10. Gün ve Ay Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

ma:rtı маарты // Rus. март mart ayı

ponedelnik понедельник // Rus. понедельник pazartesi

pyatnitsa пятница // Rus. пятница cuma

sreda среда // Rus. среда çarşamba

subbota // Rus. суббота cumartesi

vokresene воскресенье // Rus. воскресенье pazar

vtornik вторник // Rus. вторник Salı

1.11. Askerlik ve Savunmayla İlgili Söz Varlığı

a:rmi Арми // Rus. армия; военная служба ordu, askerlik

berdan:ha бердаанһа // Rus. берданка berdanka adlı av tüfeği

bomba бомба // Rus. бомба bomba

çuşu:rnik чушуурник // Rus. дежурник nöbetçi

krevnyo:fka кревнёфка // Rus. кремнёвое ружьё, **кремнёвка** çakmaklı silah

levo:r левоор // Rus. **револьвер**, пистолет tabanca

meta:l метаал // Rus. 1) **медаль** madalya: 2) значок rozet

meta:llıǵ метааллыǵ // Rus. 1) имеющий медаль, награждённый медалью: madalyalı 2) имеющий значок rozetli

patro:n патроон // Rus. 1) патрон; 2) гильза; fişek, kovan

patronda:ş патрондаш // Rus. патронташ fişeklik, palaska

pisto:n пистоон // Rus. пистон ateşleme kapsülü

pisto:nnıǵ пистоонныǵ // Rus. капсюльный, пистонный kapsüllü, pistonlu

pü:şke пүүшкэ // Rus. пушка savař toru

qarabi:n қарабиин // Rus. карабин karabina (tüfeǵi), filinta

salda:t салдаат // Rus. солдат. asker

to:sqa тоосқа // Rus. тозовка küçük kalibreli bir tür tüfek

1.12. Uğraş, İlgi ve Meslek Adlarıyla İlgili Söz Varlığı

artiis артиис // Rus. артист, артистка artist, oyuncu

do:ktır дооктыр // Rus. врач, доктор: doktor, hekim

fe:rme феэrmэ // Rus. ферма çiftlik

ha:şasak haaşasak (каша: lara sözcüğünden) // Rus. любящий есть кашу, любитель каши lapasever

işpi:rsiğ испиирсиғ // Rus. пахнувший спиртом içkisi, içki kokan

kosmona:p космонаап // Rus. космонавт kozmonot

pastu:q пастуук // Rus. пастух çoban

poke:s покоос // Rus. покос, место косьбы ot biçme, patoz

qıra:mıtı қыраамыты, граамыты // Rus. грамота belge, sertifika

sekreta:r секретарь // Rus. секретарь sekreter

şo:per шоопер // Rus. шофёр, водитель sürücü, şoför

uçi:şı учиишы // Rus. учитель (школьный) öğretmen

1.13. Dil bilgisi ve Eğitimle İlgili Söz Varlığı

hoyt hойт хоть // Rus. хоть, хотя; bari, mesela, bile

ka:jniу қаажный // Rus. каждый her, her bir

mışa:у мышаай // Rus. мешающий; engel olan

na'hala:t наһhалаат // Rus. убыток, наклад hata, zarar

na'hala:tqa наһhалаатқа // Rus. нареч. зря, впустую, убыточно boşuna, faydasızca

na'hala:ttiğ наһhалааттығ // Rus. убыточный, накладный faydasız, kazançsız

obşçay обşай // Rus. нареч. в общем genel olarak

puşa:у пушаай // Rus. пусть, пускай; reki, tamam

qae qudu? қаз қуду? // Rus. куда?, где? hangi yerde, nereye, nerede,

soğlan соғлан // Rus. согласен kabul, razı

spasi:bo спасиибо // Rus. спасибо teşekkür

toçka точка // Rus. точка nokta

uro:q уроок // Rus. урок ders

uşko:l, işko:l, şko:l ушкоол, ышкоол, шкоол // Rus. школа okul

üşö үшө // Rus. ещё; daha

1.14. Yapı ve Yerleşimle İlgili Söz Varlığı

bolni:sa больнииса // Rus. больница hastane (Hastane için Tofa Türkçesinde “emnedir ög эмнэдир өғ” kavramı da kullanılmaktadır.)

detsa:t детсаат // Rus. детский сад, детсад kreş, ana okulu

go:rit гоорыт // Rus. город şehir

haza:rma хазаарма // Rus. казарма baraka

izbu:şka избуушка, izbü:şke избүүшкэ // Rus. **избушка** kulübe
 la:pka лаапка // Rus. магазин, лавка mağaza, dükkân
 mangazi:n мангазиин // Rus. магазин dükkân, mağaza
 manma:r манмаар // Rus. амбар ambar
 manma:rlıǵ манмаарлыǵ // Rus. имеющий амбар ambarlı, ambarı olan
 pala:tka палаатка // Rus. палатка bir tür çadır
 po:l pool // Rus. пол (в помещении) döşeme (ahşap vb.)
 potpo:li потпооли // Rus. **подполье**, подвал yeraltı, bodrum
 qo:rit қоорыт // Rus. город şehir, kent
 qo'lho:s қоълхоос // Rus. колхоз kooperatif, ortak çiftlik
 sert серт // Rus. жердь sırtık
 stena: стенаа // Rus. стена duvar
 sto:lbo стоолбо // Rus. столб direk, kolon

1.15. Rusçadan Alınma Sözcüklerden Türeyen Fiiller

Tofa Türkçesindeki Rusça sözcüklerden türetilen fiillere bakıldığında Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcüklerde olduğu gibi çoğunlukla +IA ekinin ve onun Tofa Türkçesindeki ses özelliklerine göre değişen biçimleri olan +tA, +nA biçimlerinin kullanıldığı görülür. Bazı sözcüklerin ise (kra:blışıla-, a:rmilat-, myo:tşıla-, şka:ptat-) birden fazla yapım eki aldığı görülmektedir.

a:rmila- аармила- // Rus. служить в армии askerlik yapmak
 a:rmilat- аармилат // Rus. заставлять идти служить в армию askere almak
 ba:yuşkila- баайушкила- // Rus. баюкать, убаюкивать ninni söylemek
 çuşu:rnikta- чушуурникта- // Rus. дежурить, быть дежурным nöbet tutmak
 dekalò:nsı- декалоонсы-, sekalò:nsı- чекалоонсы- // Rus. пахнуть одеколоном, отдавать одеколоном: kolonya kokmak
 eksku:rsila- экскуурсила- // Rus. идти на экскурсию sefere, seyahate gitmek
 golosovat kıl- голосовать кыл- // Rus. голосовать oyu kullanmak
 gra:blaş- грааблаш- // Rus. грести граблями tırmıkla sürmek, tırmıkla-
 ha:rıtıla- хаартыла- // Rus. играть в карты kağıt oynamak
 ha:şasa- хаашаса- // Rus. хотеть кашу, любить кашу (canı) lapa istemek, lapa sevmek
 here:sele- herээсэле-, hre:sele- hrээсэле- // Rus. 1) креститься; 2) класть крест-накрест; vaftiz olmak
 hö:zırle- һөөзірле- // Rus. ходить козырной картой, ходить козырем kozlamak, koz kullanmak (kağıt oyununda)

- isp:irsi- испиирси- // Rus. пахнуть спиртом içki kokmak
- koryonna- копйонна- // Rus. копнить сено demet уармак, dokurcun уармак
- kra:blışıla- крааблишыла- // Rus. просить грабли, приходиться по грабли; tırmıkla uğraşmak, tırmıklamak
- mangazinna- мангазиинна-, mağazinna- магазиинна- // Rus. пойти в магазин mağazaya gitmek
- manma:rla- манмаарл-а // Rus. помещать в амбар, класть в амбар ambara koymak
- mışa:yla- мышаайла- // Rus. мешать, быть помехой engel olmak, engellemek
- mışe:kte- мишээктэ-: // Rus. класть в мешок torbaya koymak
- myo:tsı мёотсы // Rus. 1) пахнуть мёдом bal kokmak; 2) быть похожим на мёд bala benzemek
- myo:tşıla- мёотшыла- // Rus. просить мёд bal istemek⁶
- myo:tta- мёотта- // Rus. 1) идти за мёдом bala gitmek: 2) запастись мёд bal derolamak: 3) носить мёд (о пчёлах) bal taşımak (arılar için);
- na'hala:tta- наъһалаатта- // Rus. оставаться в убытке, в накладе zararda olmak, faydasız olmak
- orussı- оруссы-, orıssı- орыссы- // Rus. обрусеть Ruslaşmak, Rus'a benzemek
- ra:rla- паарла- // Rus. давать (брать, класть) что-л. попарно, парами çift, ikişer vermek, çiftlemek
- partiza:nna- партизаанна- // Rus. партизанить çetecilik уармак, partizanlık уармак
- rastu:qta- пастуукта- // Rus. пасти, пастушить (обл.), быть пастухом, работать пастухом: çobanlık уармак
- re:şkele- пеэшкэлэ- // Rus. играть в шахматы satranç оупамак
- pelsa:la- пелсаала- // Rus. плясать, танцевать dans etmek
- po:lla- поолла- // Rus. настилать пол döşemek, döşeme уармак
- pre:mile- преэмиле- // Rus. премировать ödül, prim vermek
- pre:milet- преэмилет- // Rus. получать премию.быть премированным ödül, prim almak; ödül verdimek
- pü:tte- пүүттэ- // Rus. отвешивать (отмерять) пудами pud ölçü birimince tartmak
- qassırla- қассирла- // Rus. работать кассиром kasiyer olarak çalışmak
- qoorıtta- қоорытта- // Rus. ехать в город şehre gitmek
- sacim bol-/sacimna- сачим бол-/сачимна- // Rus. складывать дрова в поленницу odun yığnını üst üste dizmek

⁶ Rassadın, sözlüğünde bu fiilin anlamını “bal istemek” olarak vermiştir. Tofa Türkçesindeki +şl eki; meslek, uğraş bildiren addan ad yapım ekidir. +LA eki ise addan fiil yapım ekidir. Sözcüğün yapı özellikleri incelendiğinde bu sözcüğün anlamının “balcılıkla uğraşmak, arıcılık уармак” gibi bir anlamının da ortaya çıktığını belirtmek gerekir.

- safho:sta- сафхооста- // Rus. работать завхозом tedarik müdürü olarak çalışmak
- salda:tta- салдаатта- // Rus. служить в армии askerlik yapmak
- samakta- самакта- // Rus. поставить (подогнать) затвор к ружью silah mekanizmasını kurmak
- saro:tta- сароотта- // Rus. стоговать, скирдовать, ставить зарот ot уйғмак
- sçetovo:tta- сçетовоотта- // Rus. работать счетоводом muhasebe işi yapmak
- şka:pta- шкаапта- // Rus. помещать в шкаф dolaba koymak
- şka:ptat- шкааптат- // Rus. заставить помещать в шкаф dolaba koydurmak, dolaba koymaya zorlamak
- şko:lla- шкоолла-, ышкоолла- // Rus. ходить в школу, посещать школу, учиться в школе. okula gitmek, okula eğitim almaya gitmek
- tansala- тансала- // Rus. танцевать dans etmek
- telefo:nna- телефонна- // Rus. пользоваться телефоном, звонить по телефону telefon etmek
- tonnala- тоннала- // Rus. мерить (вешать) тоннами ton birimiyle ölçmek
- venikte- веэниктэ-, minikte- мииниктэ-, menikte- меэниктэ- // Rus. подметать пол süpürmek
- yo:lkala- йоолкала- // Rus. идти на новогоднюю ёлку yılbaşı ağacına gitmek, yılbaşı ağacı kurmak

2. Sonuç

1. Veri tabanının tümünün taranmasından hareketle Tofa Türkçesinde 285'i ad, 47 tanesi Rusça sözcüklerden türetilen fiil, 2 tanesi yardımcı fiille kurulan birleşik fiil olmak üzere 334 tane Rusçadan alınma söz varlığı ögesi tespit edilmiştir.

2. Veri tabanı olarak kullanılan sözlükte Tofa Türkçesine ait 16.000'den çok sözcüğün olduğu ifade edilmektedir. Sözlük yazarı, eserin ön sözünde bu sözlüğün Tofa Türklerinin neredeyse tüm söz varlığını içerdiğini ifade etmektedir. Bu durumda, veri tabanından hareketle Tofa Türkçesinde tespit edilen Rusçadan alınma sözcüklerin oranı %2,08'dir. Yok olma tehlikesinde olan bir dile baskın dilden bu kadar az oranda sözcüğün geçmiş olması kuşku uyandırabilir. Bu durum; Tofa Türkçesinin yok olma tehlikesi altında bulunmasının dilsel yozlaşmadan değil, yeni nesile Tofa Türkçesinin aktarıl(a)mamasından/öğretil(e)memesinden kaynaklı olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Tofa Türklerinin şehir yaşamından uzak ve kısmen izole bir yaşam sürmesi de Rusça gibi baskın bir dilin Tofa Türkçesindeki etkisinin belirli seviyelerde kalmasını sağladığı düşünülebilir. Bu bağlamda; Tofa Türklerinin nüfusça az oluşu, siyasal bir yapılarının olmaması, Tofa Türkçesinin yazı dili olamayışı ve Tofa Türklerinin yaşadıkları kırsal yaşam alanı dışında Tofa Türkçesinin sosyo-ekonomik bir etkisinin olmaması, Tofa Türkçesinin yok olma tehlikesi altında bulunmasının nedenleri olarak görülebilir.

3. Rusçadan alınma 334 sözcükten 47'si fiil, 18'i ad olmak üzere 65 sözcük yapım ekleriyle türetilmiştir. Bu da Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma sözcüklerin %19,46'sının yapım ekleriyle türetildiğini göstermektedir.

4. Yapılan tarama sonucunda Rusçadan alınma 18 sözcüğün ad yapım eki olarak türediği tespit edilmiştir. Yapım eki olarak türeyen sözcükler şunlardır: plita:lığ, samba:rlığ, moto:rluğ, pıla:ttığ, myo:tsığ, myo:ttığ, külü:ptüğ, orussığ, peçattığ, pra:voluğ, respu:blıktığ, meta:llığ, pisto:nnığ, ha:şasak, ispi:rsığ, na'hala:ttığ, manma:rlığ, myo:tta:r. 13 sözcüğün +LİĞ yapım ekini aldığı, 3 sözcüğün +sI,-G ve 1 sözcüğün +sA,-K yapım eklerini aldığı belirlenmiştir. Rusçadan alınma 1 sözcüğün ise sıfat-fiil eki olarak (myo:tta:r arı) türediği görülmüştür.

5. Tofa Türkçesindeki Rusçadan alınma söz varlığı öğelerinin tematik sınıflandırılması sonucunda tematik başlıklarıdaki sözcük sayıları şu şekildedir: Araç-gereç ve eşya adlarıyla ilgili söz varlığı 69, yiyecek ve içeceklerle ilgili söz varlığı 34, yönetim ve toplumla ilgili söz varlığı 33, sanat ve kültürle ilgili söz varlığı 19, ulaşım ve iletişim araçlarıyla ilgili söz varlığı 18, yapı ve yerleşimle ilgili söz varlığı 17, askerlik ve savunmayla ilgili söz varlığı 16, ekonomi ve ölçüyle ilgili söz varlığı 16, dil bilgisi ve eğitimle ilgili söz varlığı 15, giyim ve kuşamla ilgili söz varlığı 13, uğraş, ilgi ve meslek adlarıyla ilgili söz varlığı 12, bitki adları ve doğal varlıklarla ilgili söz varlığı 10, gün ve ay adlarıyla ilgili söz varlığı 7, hayvan adlarıyla ilgili söz varlığı 6, Rusçadan alınma sözcüklerden türeyen fiil sayısı ise 49'dur.

6. Tofa Türkçesi söz varlığında Rusçadan en çok alınma sözcüğün eşya, araç ve gereç adlarında olduğu görülürken en az alınma sözcüğün hayvan adlarında olduğu görülmektedir. Hayvan adlarındaki alıntı sayısının az olması dilbilimsel anlamda dikkat çeken ve araştırılması gereken bir konudur.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2004). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin.
- Alyılmaz, C. (2018). Eski Türk yazıtlarından Adana'daki kitap anıtına. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(3), 1428-1443.
- Boz, E. ve Günay Aktaş, S. (2016). Diasporada Karaçay Türkçesinin kullanımı Eskişehir örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 145-155.
- İlgin, A. (2012). Tofa (Karagas) Türkleri ve dilleri üzerine. *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 2012 Kış Sayısı, 103-112.
- İlgin, A. (2015). *Tarihî karşılaştırmalı Tofa (Karagas) Türkçesi-biçim bilgisi*. Ankara: TDK.
- Karaağaç, G. (1997). Alıntı kelimeler üzerine düşünceler. *Türk Dili*, (552, Aralık), 499-510.
- Karaağaç, G. (2021). *Türkçe verintiler sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Karaca, V. (2012). Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcüklerde görülen ses olayları üzerine bir inceleme. *Turkish Studies (Elektronik)*, 7(4 b), 2059-2090.
- Kemaletdinova, G. (2008). *Rusça büyük sözlük*. İstanbul: Fono.
- Koca Sarı, S. (2016). Tehlikedeki dil olgusunu ortaya çıkaran etkenler ve tehlikedeki Türk dilleri. Eker, S., Çelik Şavk, Ü. (Ed.). *Tehlikedeki Türk dilleri I* (s. 205-225). Ankara-Astana: UTA.
- Rassadin, V. İ. (1971). *Fonetika i leksika tofalarskogo yazıka*. Ulan-Üde: BKİ:
- Rassadin, V. İ. (2005). *Tofalarsko-russkiy i russko-tofalarskiy slovar*. San-Petersburg. Drofa
- Rassadin, V. İ. (2013). *Tyurkologičeskie issledovaniya izbrannoe*. Elista: İKU
- Rassadin, V. İ. (2016). *Tofalarsko-russkiy slovar*. Moskova: İzdatelskiy Dom YASK.
- Şahin, H. (2006). Terimlerin genel dile yansımalarına dair bazı gözlemler. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(20), 123-129.

Şaponikov A. K. (2010). *Etimoloğičeskiy slovar sovremennogo russkogo yazıka*. Moskova: Nauka ve Flinta.

Vasmer, M. (1986). *Etimoloğičeskiy slovar russkogo yazıka*. Moskova: Progress.

https://ru.wikipedia.org/wiki/Расселение_народов_России_по_субъектам_РФ

Extended Abstract

Tofa Turkish vocabulary has features that show how Tofa Turkish speakers perceive the outside world and reflect their entire worldview depending on the material and spiritual culture they have. Some of this vocabulary has passed from Russian to Tofa Turkish. Depending on the communication and interaction between people and societies, vocabulary items can pass from one culture to another and from one language to another for various reasons. These vocabulary elements can sometimes become an element of another language and culture by changing their sound, form or meaning. More or less examples of this can be seen in all languages.

Tofa Turkish, the spoken language of the Tofa Turks living in the Irkutsk region of the Russian Federation, is one of the languages that is in danger of extinction. Tofa Turkish contains many elements from Russian in its vocabulary. Recording them is of great importance in terms of language history.

In this study; vocabulary taken from Russian in Tofa Turkish has been determined, and these have been classified thematically under various headings, both in their transcribed form and in their original form in the dictionary.

The vocabulary items and their numbers that emerged as a result of the thematic classification of the vocabulary elements taken from the Russian in Tofa Turkish in the dictionary named “Tofalarsko-Russkiy Slovar 2016 (Tofaca-Russian Dictionary 2016)” prepared by Rassadin, which is accepted as a database, are as follows: Based on the scanning of the entire database, 334 Russian vocabulary items have been identified, 285 of which are nouns, 47 verbs derived from Russian words, and 2 compound verbs formed with auxiliary verbs in Tofa Turkish. Of the 334 words taken from the Russian language, 65 words, 47 of them verbs and 18 of them nouns, are derived with suffixes. This shows that 19.46% of the words taken from Russian in Tofa Turkish are derived with constructional suffixes. Vocabulary related to names of tools and goods 69, vocabulary related to food and beverage 34, vocabulary related to administration and society 33, vocabulary related to art and culture 19, vocabulary related to transportation and communication tools 18, vocabulary related to structure and settlement 17, vocabulary related to military and defense 16, vocabulary related to economy and measure 16, vocabulary related to grammar and education 15, vocabulary related to clothing 13, vocabulary related to occupation, interest and profession 12, the vocabulary for plant names and natural assets is 10, the vocabulary for day and month names is 7, the vocabulary for animal names is 6, and the number of verbs derived from Russian words is 49. In the Tofa Turkish vocabulary, it was seen that the elements taken from the Russian language were mostly in the names of goods, tools and equipment, and the least in the names of animals.

As a result of the scanning, it was determined that 18 words taken from Russian were derived by adding noun suffixes. Words derived by adding derivational suffixes are: plita:lıg, samba:rlıg, moto:rluğ, pıla:ttıg, myo:tsıg, myo:ttıg, külü:ptüg, orussıg, peçattıg, pra:voluğ, respu:blikttıg, meta:llıg, pisto:nnıg, ha:şasak, ispi:rsıg, na'hala:ttıg, manma:rlıg, myo:ttar. It was determined that 13 words received the derivational suffix +LİĞ, 3 words received the derivational suffixes +sI, -G and 1 word received the derivational suffixes +sA, -K. It has been observed that one word taken from Russian was derived by taking the adjective-verb suffix (myo:ttar bee).

It is stated that there are more than 16.000 words belonging to Tofa Turkish in the dictionary used as a database. The dictionary author states in the preface of the work that this dictionary contains almost all the vocabulary of Tofa Turks. In this case, the ratio of words taken from the Russian language detected in Tofa Turkish based on the database is 2.08%. The fact that so few words have passed from the dominant language to a language that is in danger of extinction may raise suspicion. This situation; the fact that Tofa Turkish is in danger of extinction gives rise to the idea that it is not due to linguistic corruption, but due to the inability to transfer Tofa Turkish to the new generation. It can be thought that the Tofa Turks lead a life away from the city life and partially isolated, and that the influence of a dominant language such as Russian in Tofa Turkish remains at certain levels. In this context; the fact that Tofa Turks are small in population, they do not have a political structure, Tofa Turkish cannot be a written language and Tofa Turkish does not have a socio-economic effect outside the rural living area where Tofa Turks live can be seen as the reasons why Tofa Turkish is in danger of extinction.